

ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

КОТ О.П.

АНТРОПОЛОГІЧНІ ІДЕЇ К.Д. УШИНСЬКОГО

Однією з ключових ідей сучасної педагогічної теорії та світової практики є антропоцентризм та олюднення навчально-виховного процесу в загальноосвітній школі. Антропологічні ідеї створюють широку методологічну перспективу змін людського буття, тому що розглядають особистість як біосоціокультурну цілісність, а її духовність стає центром інноваційних перебудов і суттєвих зрушень в освіті.

У зв'язку із цим є актуальним звернення до філософсько-педагогічної спадщини Костянтина Дмитровича Ушинського, де відображені філософські погляди на суть та природу людини, важливість антропологічних ідей.

Проаналізовані джерела дають підстави для висновку про те, що педагогічна діяльність К.Д. Ушинського є предметом уваги широкого кола українських науковців. Вони звертаються до узагальнення психолого-педагогічної спадщини видатного педагога, а саме: обґрунтування ідеї народності та антропологічних ідей, формування категорійного апарату педагогіки як науки, науково-методичних узагальнень питань дидактики, теорії виховання, організації професійної підготовки вчителів (М. Грищенко, С. Єгоров, Є. Мединський, В. Струмінський); систематизації та ретроспективному виданню оригінальних педагогічних праць К.Д. Ушинського (О. Острогорський, В. Чернишов). Дослідженню питань антропологічних ідей К.Д. Ушинського присвячено праці Л. Ваховського (антропологізм як провідний принцип педагогіки К.Д. Ушинського) [1]; В. Довбні (проблема людини у філософській антропології К.Д. Ушинського) [2]; О. Рогової (чинники духовно-морального виховання за антропологією К.Д. Ушинського) [3].

Однак антропологічні ідеї К.Д. Ушинського не були предметом цілісного педагогічного дослідження. В названих вище працях відсутній аналіз теорії та практики використання антропологічних ідей К.Д. Ушинського.

Мета статті – проаналізувати антропологічні ідеї, їх зміст, теоретичні положення та методичні поради щодо організації навчання на засадах антропологічних ідей К.Д. Ушинського.

Як відомо, К.Д. Ушинський акцентував увагу на тому, що лише система антропологічних наук дає об'єктивні знання про людину, уперше аргументував необхідність педагогічної антропології, складність та багатогранність у ній наукових даних про людину.

Аналіз основної педагогічної праці К.Д. Ушинського “Людина як предмет виховання. Досвід педагогічної антропології” (1868) засвідчив, що автор подав методологічне обґрунтування педагогіки, розкрив місце педа-

гогічної антропології в ряді людинознавчих наук (психологія, фізіологія, анатомія); проаналізував процеси пізнання дитини, закономірності розвитку її пам'яті, уяви, мислення та інших видів психічної діяльності; наголосив на тому, що на цих знаннях будується навчання й виховання.

К.Д. Ушинський у фундаментальній праці “Людина як предмет виховання. Досвід педагогічної антропології” та інших публікаціях загострював увагу на тому, що від правильного виховання залежить майбутнє як окремої людини, так і людства в цілому, тому найважливішим фактором удосконалення суспільства є, на його думку, формування духовності особистості. Учений прагнув розв'язати суперечності, які містяться в самій людині: її матеріальна й духовна природа. Основне завдання освітньої системи педагог убачав у тому, щоб привести в належну рівновагу тілесні та душевні прагнення, а потім душевні розвинути так, щоб вони власною силою своєю узяли перевагу над тілесними.

У своїй педагогічній концепції педагогічної антропології учений наголошував, що основною умовою реалізації антропологічних ідей є єдність навчання й виховання. У статті “Три елементи школи” (1867), аналізуючи співвідношення виховання та навчання в різних європейських школах, К.Д. Ушинський показав, що розрив між цими процесами загострює суперечність усього педагогічного процесу, позбавляє його цілісності й ефективності. Вдаючись до критики освіти інших країн щодо єдності й розбіжності завдань навчання й виховання, учений таким чином висловив незадоволення офіційною педагогічною доктриною відомства освіти в Російській імперії, зорієнтованою на запозичення “педагогічних інновацій” з німецької педагогіки та шкільної практики [4].

Вивчення творів педагога свідчить про те, що К.Д. Ушинським розроблено комплекс найважливіших засобів виховання з позиції антропологічних ідей у певній послідовності: гра, праця, навчання. Варто відзначити, що у визначеній послідовності праця передує навчанню. Краща спадщина, яку треба залишити дітям, – це любов до праці та вміння працювати. Тому одне з найважливіших завдань виховання – це надати можливість вихованцеві знайти собі корисну працю у світі й запалити його негасимою жадобою до праці. “Я люблю діло за ради діла і працю за ради праці”, – ці слова любив повторювати К.Д. Ушинський. Усім своїм життям він давав зразок негасимої натхненної праці [5, с. 245].

Під вихованням він розуміє цілеспрямований та систематичний вплив на тіло, душу й розум дитини з метою прищеплення їй якостей здорової, розумної, моральної, релігійної, національно свідомої, творчо ініціативної, культурної людини. Видатний педагог наголошує, що без особистого впливу вихователя на вихованця справжнє виховання неможливе: “Тільки особистість може діяти на розвиток і визначення особистості, тільки характер може формувати характер” [5].

Найважливішим завданням початкової школи К.Д. Ушинський уважав моральне виховання, висловлюючи переконаність, що “вплив моральний є головним завданням виховання, значно важливішим, ніж розвиток

розуму взагалі, наповнення голови знаннями й роз'яснення кожному його власних інтересів” [4, с. 431].

Актуальними вважаємо й переконання К.Д. Ушинського, що за антропологічними ідеями в змісті початкового навчання відповідальне місце повинно посідати природознавство. Школа зобов'язана внести в життя основні знання з природознавства. Логіка природи простіша, очевидніша та дужча від логіки класичних мов; логіка природи – найдоступніша й найкорисніша логіка для дітей. Природничі знання, які базуються на відчуттях, більше, ніж інші знання, сприяють розвиткові розумових здібностей дітей та мають велике значення в практичному житті дітей.

На думку педагога, щоб виховати людину, необхідно глибоко вивчити й зрозуміти її природу і сутність, досягнути її найогидніші й найвеличніші діяння. Тобто “вихователь повинен прагнути пізнати людину такою, якою вона є насправді, з усіма її слабостями і в усій її величі, з усіма її буденними дрібними потребами і з усіма її великими духовними вимогами. Вихователь повинен знати людину в сім'ї, в суспільстві, серед народу, серед людства й на самоті із своєю совістю; у будь-якому віці, в усіх класах, в усіх станах, у радощах і горі, у величі й приниженні, в розквіті сил і в недужі, серед необмежених надій і на смертному одрі, коли слово людської втіхи вже безсиле” [4, с. 207].

У процесі виховання особистості, на думку К.Д. Ушинського, значну увагу потрібно приділяти фізіологічним особливостям. “Читаючи фізіологію, ми на кожній сторінці переконуємося у широкій можливості впливати на фізичний розвиток індивіда... З цього джерела, яке тільки-но відкривається, виховання ще майже не черпало. Коли ми переглядаємо психічні факти, узяті з різних теорій, нас вражає можливість мати ще більший вплив на розвиток розуму, почуття і волю людини і так само вражає нас мізерність тієї частки цієї можливості, яку вже використало виховання” [4, с. 207–208].

Висновки. Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що вітчизняний педагог К.Д. Ушинський визначив мету педагогічної антропології: гармонізувати матеріальну й духовну частини життя людини в довіллі. Згідно з антропологічними ідеями великого педагога мета освіти передбачає вдосконалення природи людини. Досягнення такої мети можливе, на думку просвітника, за умови вивчення культурних витоків педагогічних явищ, механізмів формування психічних утворень у процесі загального розвитку людини, єдності навчання й виховання, педагогічної теорії та практики.

Подальшого аналізу потребують способи практичного втілення антропологічних ідей К.Д. Ушинським у дитячій навчальній і дозвіллевій літературі, вивчення тенденцій розвитку антропологічних ідей у послідовників славетного педагога.

Література

1. Ваховський Л.Ц. Антропологізм як провідний принцип педагогіки К. Ушинського [Електронний ресурс] / Л.Ц. Ваховський. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nzsp/2009_4/statti/3.html (назва з екрану).

2. Довбня В.М. Проблема людини у філософській антропології Костянтина Ушинського [Електронний ресурс] : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук : 09.00.05 / В.М. Довбня. – Дніпропетровськ : Дніпропетровський нац. ун-т, 2003. – Режим доступу: www.lib.ua-ru.net/diss/cont/29580.html (назва з екрану).

3. Рогова О.Г. Чинники духовно-морального виховання за антропологією К.Д.Ушинського [Електронний ресурс] / О.Г.Рогова. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Fkzh/2010_34/Rogova.pdf (назва з екрану).

4. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори / К.Д. Ушинський // Ушинський К.Д. Твори : в 6 т. / К.Д. Ушинський. – К. : Держ. учбово-педагогічне вид-во, 1954. – Т. 1. – С. 33–49; 43–103; 110–126; 148–165; 168–196; 207–208; 431.

5. Ушинський К.Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології / К.Д. Ушинський // Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори : у 6 т. / К.Д. Ушинський. – К. : Радянська школа, 1982. – Т. 1. – 339 с.

МАРТИНЕНКО І.І.

ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ У ТВОРЧІЙ СПАДЩИНІ НАУКОВЦІВ ТА МИТЦІВ СЛОБОЖАНЩИНИ ХІХ СТ.

Сучасні державотворчі процеси, що відбуваються в Україні, торкнулися не тільки найважливіших питань політичного й економічного розвитку, а і проблем розбудови національної освіти, головним завданням якої повинно стати формування нової генерації молоді, особистісними якостями якої стануть працелюбність, творчість, високорозвинута громадянськість, соціальна зрілість, здатність до трудових та героїчних подвигів в ім'я України. Вирішення вищезазначених проблем пов'язане із систематичним науковим вивченням нагромадженого досвіду, оскільки врахування досягнень і помилок у ретроспективному огляді дають змогу вдосконалити шляхи побудови гармонійної системи національної освіти в незалежній Україні.

У низці методів, які використовують історики педагогіки, важливе місце посідає історіографічний аналіз, що покликаний показати, як проходив розумовий процес у ході дослідження проблеми через праці різних учених; чи було в ньому поглиблення, приріст теоретичного і фактологічного знання про об'єкт дослідження, чи спостерігалися повороти назад.

Мета статті – дослідити історіографію проблеми національної освіти учнівської молоді у творчій спадщині науковців та митців Слобожанщини ХІХ ст.

Дослідження розвитку ідеї національної освіти в спадщині видатних представників науки та мистецтва Слобожанщини ХІХ ст. вимагало опрацювання значного масиву наукової літератури, яку умовно можна розподілити на три групи, першу з яких становлять загальнотеоретичні праці з історії України; другу – дослідження науковців, які висвітлюють сторінки боротьби прогресивної інтелігенції за розбудову вітчизняного шкільництва в різні історичні часи; третю – дисертації, предметом вивчення в яких стали напрями, форми та інші аспекти реалізації ідеї розбудови національної системи освіти в діяльності видатних діячів освіти, науки та культури